

SLOVENIJA

GEOPOLITIČNI PODATKI

Prebivalstvo

2 054 653

Gostota

98,8/km²

Administrativna in regionalna organiziranost

Samostojna in neodvisna demokratična republika Slovenija je nastala leta 1991 z odcepitvijo od Jugoslavije. Vodja države je predsednik. Nosilec izvršne oblasti je Vlada z ministri, ki jo vodi predsednik vlade.

Nepopolni dvodomni parlament sestavljata državni zbor in državni svet: državni zbor z 90 sedeži zasedajo neposredno izvoljeni predstavniki in deloma sorazmerno izvoljeni predstavniki (po eden iz madžarske in italijanske manjšine). Državni svet s 40 sedeži tvorijo različne pomembne interesne skupine in nima funkcije zgornjega doma parlamenta.

Ker še ni vzpostavljena regijska organiziranost, ostaja občina kot temeljna samoupravna lokalna skupnost. Obsega območje enega ali več naselij, ki jih povezujejo skupne potrebe in interesi prebivalcev, tudi ohranjanje kulturne dediščine. Slovenija je razdeljena na 210 občin, izmed katerih ima 11 status mestne občine. Organi občine so občinski svet, župan (neposredno voljeni) in nadzorni odbor.

Uradni jeziki

Slovenski, madžarski, italijanski (manjšini) na ozemlju, kjer bivata manjšini.

Glavno mesto

Ljubljana

1. SPREMINJANJE POGLEDA NA DEDIŠČINO

1.1 Sodelovanje med zasebno in javno iniciativo

Sodelovanje med zasebno in javno iniciativo se počasi, a vztrajno krepi, javno-zasebno partnerstvo na področju ohranjanja dediščine je še v povojih. *Ustava* in zakonodaja s področja kulture in varstva opredeljuje osrednje vloge zasebnikov in lokalnih skupnosti do ohranjanja kulturne dediščine, kakor tudi zainteresirane strokovne in laične javnosti.

Sodelovanje med Rimskokatoliško Cerkvijo, kot najštevilčnejšo versko skupnostjo, in javnimi oblastmi je zelo dobro urejeno; zgledno sodelovanje na področju ohranjanja kulturne dediščine je potekalo med cerkvijo in varstveno stroko tudi za časa socialističnega družbenega sistema. Cerkev dobi več kot 50% subvencij za ohranjanje dediščine s strani Ministrstva za kulturo v primerjavi z zasebnimi lastniki.

Zasebni sektor zaenkrat še ni artikuliran, razen nekaterih nevladnih organizacij, civilnih iniciativ, oblikovanih za posamezne ukrepe na določeni enoti oz. območju dediščine in tradicionalno dobro stoječih profesionalnih društev.

Ustanovljena je bila Kulturna zbornica Slovenije (čeprav ni operativna), ki omogoča, da tudi civilna družba sodeluje pri postopkih odločanja o kulturni politiki. Nekatera profesionalna društva imajo v njej stalno mesto.

Zasebna iniciativa je omejena na raven posameznika in je brez zakonskih kanalov komuniciranja z oblastmi. Omogočeno ji je le sodelovanje v javni razpravi pri sprejemanju vsakokratnih dokumentov (kulturne politike, zakonodaje ipd.), kakor tudi pri postopkih ohranjanja kulturne dediščine.

Na ravni zasebnikov ostaja glavna skrb za neposredno ohranjanje dediščine z možnostjo kandidiranja za proračunska sredstva za obnovitvene posege na javnih razpisih s strani države in občin.

1.2 Prispevek dediščine k trajnostnemu razvoju

Novi varstveni zakon (2008) je povzel koncept celostnega ohranjanja dediščine, ki se uresničuje v razvojnem načrtovanju in ukrepih države, pokrajin in občin tako, da dediščino ob spoštovanju njene posebne narave in družbenega pomena vključujejo v trajnostni razvoj.

Od leta 2003 obstaja posvetovalno telo Vlade Republike Slovenije za področje trajnostnega razvoja, Svet za trajnostni razvoj. Namenjen je doseganju dialoga države s civilno družbo o vseh temeljnih razvojnih vprašanjih.

Osrednji strateški dokument *Strategija razvoja Slovenije* obravnava trajnostni razvoj v 5. prioritetah, med katerimi zavzema pomembno mesto tudi razvoj nacionalne identitete in kulture s kulturno dediščino. Trajnostni razvoj je postal nedeljiv del vsakega splošnega ali sektorskega strateškega in izvedbenega dokumenta. Tako *Strategija prostorskega razvoja* poleg temeljnega načela trajnosti uvršča med svoje cilje tudi ohranjanje kulturne dediščine v okviru kulturne raznovrstnosti kot nacionalne prostorske prepoznavnosti.

Načelo trajnostnega prostorskega razvoja zagotavlja tudi aktualna prostorska zakonodaja (2007, spremembe 2009) z usklajevanjem razvojnih potreb z varstvenimi zahtevami, med katerimi ima osrednje mesto tudi celostno ohranjanje kulturne dediščine. Načelo vključevanja varstva kulturne dediščine v prostorsko načrtovanje se načeloma uresničuje z usmerjanjem in načrtovanjem prostorskih ureditev in posegov tako, da se ohranjajo in prenavljajo objekti kulturne dediščine, še posebej naselbinske.

Varstveni zakon nalaga pripravljavcu plana, da mora pri pripravi plana upoštevati varstvo in vanj vključevati ukrepe varstva. Varstvo se v postopkih priprave in sprejemanja plana zagotavlja z upoštevanjem aktov o razglasitvi nepremičnih spomenikov, registriranih arheoloških najdišč in aktov o varstvenih območjih dediščine, s presojo vplivov na dediščino v okviru presojanja vplivov na okolje na podlagi predpisov o varstvu okolja, ter okoljskih direktiv EU, ki določajo kot del presoj vplivov na okolje tudi presojo vplivov na stavbno in arheološko dediščino ter kulturno krajino. Presoja vplivov s stališča varstva se izvede tudi, če v območju posega ni spomenikov ali varstvenih območij dediščine, vendar se pričakuje posreden vpliv na dediščino ali neposreden ali posreden vpliv na arheološke ostaline, kot so npr. posegi v vplivnem območju dediščine.

1.3 Kratkoročne in srednjeročne prioritete

Slovenski parlament je leta 2004 sprejel kot prvi temeljni dokument kulturne politike *Nacionalni program za kulturo* (2004 – 2007), ki ga je nasledil aktualni *Nacionalni program za kulturo* za obdobje 2008 - 2011.

Kulturna dediščina – skupne prioritete so naslednje:

- Pomoč lastniku kot osrednjem akterju pri varovanju in ohranjanju kulturne dediščine s strokovno pomočjo javne službe varstva dediščine.
- Približati varstvo ljudem z boljšo povezavo med javno službo za varstvo premične in nepremične dediščine ter arhivsko javno službo.
- Sistematično podiplomsko izobraževati in usposabljeni vse strokovnjake v varstveni dejavnosti, kot tudi spodbujati njihovo vseživljenjsko učenje.
- Uvedba davčnih olajšav za lastnike kulturnih spomenikov.
- Naložbe v nove tehnologije, digitalizacijo dediščinskega gradiva, enotni prikaz le-tega in zagotavljanje boljše dostopnosti do njega.

Kulturna politika naj bi namenjala skrb tudi zagotovitvi:

- prostorskih možnosti in tehnični posodobitvi javne varstvene službe,
- dviga kakovosti znanstvenih in tehnoloških raziskav, njihovem vključevanju v mednarodni raziskovalni prostor,

- sodelovanja javnih zavodov v mednarodnih in čezmejnih projektih,
- uvedbe financiranja obnov in projektov, ki bi zagotavljala večjo učinkovitost porabe javnih sredstev in bi bila bolj prilagojena potrebam lastnikov, oziroma uporabnikov,
- hitrejšega dostopa otrok in mladih do kulturne dediščine, za katero skrbi javna služba,
- izboljšane dostopnosti kulturne dediščine gibalno in senzorno oviranim osebam ter ranljivim skupinam.

Naloge kulturne politike v naslednjih letih na področju kulturne dediščine naj bi bile usmerjene v reševanje problematike:

- revizije državnega registra kulturne dediščine,
- priprave strategije nepremične, premične in žive (nesnovne) dediščine,
- vključevanja projektov s področja varstva kulturne dediščine v razvojne programe na več ravneh in v prostorske ureditve, skupaj s sistematično prenovo spomeniških območij.

1.4. Implementacija standardov Sveta Evrope

1.4.1 Konvencije

1.4.1.1. Konvencija iz Granade

Granadska konvencija je bila ratificirana leta 1993 in povzeta v varstveni zakon iz leta 1999.

1.4.1.2 Konvencija iz La Valette

Malteška konvencija je bila ratificirana leta 1999 in povzeta v varstveni zakon iz leta 2008.

1.4.1.3 Konvencija iz Florence

Krajinska konvencija je bila ratificirana leta 2003 in povzeta v varstveni zakon leta 2008.

1.4.1.4 Konvencija iz Fara

Konvencija o vrednosti kulturne dediščina za družbo je bila ratificirana leta 2008 in tudi povzeta v varstveni zakon leta 2008.

1.4.2 Priporočila

Priporočila se bolj počasi kot konvencije, a vztrajno povzemajo v izbrane določbe varstvene zakonodaje in njenih podzakonskih aktov.

2. PREDSTAVNIKI (ORGANIZACIJE IN POSAMEZNIKI)

2.1 Državna uprava

2.1.1 Pristojne institucije

MINISTRSTVO ZA KULTURO

Ministrstvo za kulturo je poleg oblikovanja in izvajanja kulturne politike ter sodelovanja z ostalimi ministrstvi, v celoti odgovorno za področje varovanja kulturne dediščine na tleh Slovenije, vključno z področnimi predpisi in finančnim upravljanjem z državnim proračunom, ki je namenjen varstvenim posegom. Znotraj ministrstva obstaja Direktorat za kulturno dediščino in dva organa v sestavi, Arhiv Republike Slovenije in Inšpektorat za kulturo in medije.

Direktorat za kulturno dediščino je osrednji urad za kulturno dediščino, ki je odgovoren za pripravo in izvrševanje politike varovanja nepremične, premične in žive (nesnovne) dediščine na državni ravni. Zadolžen je za dodelitev subvencij iz državnega proračuna in evropskih strukturnih skladov, ki so namenjeni financiranju programov in projektov s področja kulturne dediščine.

Odgovoren je tudi za nekatere upravne postopke, ki se ukvarjajo z varovanjem kulturne dediščine. Izvaja ustrezne strokovne naloge varovanja stavbne, arheološke in premične kulturne dediščine, kot npr.: vodi register kulturne dediščine in druge zbirke podatkov o dediščini ter zagotavlja razvoj informacijskega sistema; nadzoruje nacionalne projekte; vodi in nadzoruje sofinanciranje konservatorskih posegov na spomenikih in območjih v lasti države, ki jih tudi upravlja; koordinira in zagotavlja varovanje kulturne dediščine v prostoru; zvišuje zavest na področju kulturne dediščine in izvaja mednarodno sodelovanje na področju kulturne dediščine. Ima tudi pomembno vlogo pri izvajanju predkupnih pravic v primeru prodaje spomenikov in na področju upravnih postopkov na državni ravni (vodi postopke izdajanja dovoljenj za izvoz premične kulturne dediščine; dovoljenj za arheološka raziskovanja in dovoljenj za odstranitev kulturne dediščine), saj je odgovoren, da predstavi strokovno mnenje ministru za kulturo, preden ta izda dovoljenje ali odlok, kot npr. za odstranitev dediščine.

Direktorat je odgovoren tudi za šolanje javnih uslužbencev na področju nepremične in premične dediščine, za organizacijo in izvedbo ustreznih strokovnih izpitov ter podeljevanje strokovnih nazivov.

Ministrstvo za kulturo je tudi drugostopenjski (pritožbeni) organ v postopkih izdajanja soglasij za posege v kulturno dediščino.

Inšpektorat za kulturo in medije je odgovoren za nadzor izvajanja zakonskih odločb in konkretnih predpisov s področja dediščine: nepremične, premične, arhivov in knjižnic.

MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Poleg varstva okolja, v katerega je vključeno tudi ohranjanje narave, je skrb ministrstva namenjena tudi nalogam, ki neposredno ali posredno zadevajo ohranjanje nepremične kulturne dediščine: varovanje nacionalne, regionalne in lokalne prepoznavnosti prostora, arhitekture in krajine; prenova historičnih naselij; omejevanje razpršene gradnje in varovanje nepozidanega prostora; zagotavljanje razvoja sodobne arhitekture.

ZAVOD ZA VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE SLOVENIJE

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije je centraliziran javni zavod, ki ga je Vlada ustanovila po združitvi regionalnih zavodov leta 1999. V okviru javne službe izvaja številne strokovne (teoretične, praktične) in upravne naloge s področja ohranjanja nepremične, s pripadajočo premično in živo kulturno dediščino.

Te naloge so predvsem: identifikacija, vrednotenje in dokumentiranje kulturne dediščine; priprava predlogov za vpis dediščine v register, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo; priprava konservatorskih načrtov in restavratorskih projektov; nadzor nad gradbenimi, raziskovalnimi in zaščitnimi posegi; kot tudi njihovo izvajanje na najzahtevnejših spomenikih; nadzor in izvajanje arheoloških raziskav; posredovanje nasvetov lastnikom kulturne dediščine; izobraževanje; popularizacija.

Zavod ima javno pooblastilo za izdajanje soglasij za posege v nepremično dediščino, ki jih investitorji morajo pridobiti pred izdajo dovoljenj za gradnjo in rekonstrukcijo, in Ministrstvu za kulturo posreduje gradiva za smernice in mnenja, ki jih ministrstvo izdaja v postopkih priprave prostorskih planov.

Zavod je sestavljen iz osrednje uprave, Službe za kulturno dediščino (s sedmimi območnimi enotami, ki so razporejene po vsem državnem ozemlju) in Centra za konservatorstvo (z Restavratorskim centrom ter Centrom za preventivno arheologijo).

2.1.2 Naslovi institucij

Ministrstvo za kulturo

Maistrova 10

SI – 1000 Ljubljana

Tel.: +386 (0)1 369 59 00

Fax.: +386 (0)1 369 59 01

<http://www.mk.gov.si/>
e-mail: gp.mk@gov.si

Ministrstvo za okolje in prostor

Dunajska 48
SI - 1001 Ljubljana
Tel.: + 386 (0) 1 478 74 00
<http://www.mop.gov.si/>
e-mail: gp.mop@gov.si

Inšpektorat Republike Slovenije za kulturo in medije

Metelkova 4
SI - 1000 Ljubljana
Tel.: + 386 (0) 1 400 7901
Fax.: + 386 (0) 1 400 7981
<http://www.mk.gov.si/>
e-mail: tamara.javornik@gov.si

Zavod Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine

Skupne službe:

P.O.B. 103
SI-1001 Ljubljana,
Tel.: +386 (0)1 400 79 27
Fax.: +386 (0)1 400 79 860
<http://www.zvkds.si/>
e-mail: zvks@zvks.si

Center za konservatorstvo:

Restavratorski center

Poljanska 40
SI - 1000 Ljubljana
Tel.: +386 (0)1 23 43 140
Fax: + 386 (0) 123 43 176
<http://www.rescen.si/>
e-mail: natasa.nik@rescen.si

Center za preventivno arheologijo

Poljanska 40 (sedež na Rimski 3)
SI - 1000 Ljubljana
Tel.: + 386 (0) 8 20 50 720
Fax: + 386 (0) 1 251-15-15
<http://www.zvkds.si/>
E-mail: Tajnistvo@cpa-rs.si

2.1.3 Zaposleni na področju varstva kulturne dediščine

Ministrstvo za kulturo

Na Direktoratu za kulturno dediščino je bila leta 2010 večina od 26 stalno zaposlenih strokovnjakov s področja varovanja kulturne dediščine. Eden ima doktorat, štirje magisterij, dvajset univerzitetno izobrazbo in eden srednjo. Sedemnajst uslužbencev ima dokončano

Filozofsko fakulteto, dva Pravno fakulteto, dva Fakulteto za elektrotehniko in računalništvo, po eden Fakulteto za arhitekturo, Ekonomsko fakulteto, Biotehniško fakulteto, Srednjo tehniško in poklicno šolo.

Inšpektorat za kulturo in medije ima šest stalno zaposlenih. Pet ima visokošolsko izobrazbo, eden srednješolsko. Fakultetno izobrazbo so pridobili po dva na Fakulteti na arhitekturo in po eden na Filozofski fakulteti, Pravni fakulteti in Fakulteti za družbene vede.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Skupne službe

Leta 2010 je bilo v skupnih službah zaposlenih dvajset ljudi, od tega pet za določen čas. Od stalno zaposlenih imata dva uslužbenca doktorat, dva magisterij, štirinajst univerzitetno izobrazbo, trije višjo strokovno šolo in štirje srednješolsko. Univerzitetne diplome so: sedem Ekonomske fakultete, štiri Filozofske fakultete, tri Fakultete za organizacijske vede, po ena Pravne fakultete, Fakultete za arhitekturo in Strojne fakultete.

Služba za kulturno dediščino

Služba, ki izvaja strokovne naloge na področju kulturne dediščine, sestavlja sedem regionalnih izpostav Zavoda. Leta 2010 je bilo zaposlenih sto devetpetdeset (159) ljudi, od tega dvanajst za določen čas. Visoko izobrazbo ima sto enajst ljudi, od tega je triindvajset magistrorv in trije doktorji znanosti. Največ zaposlenih, kar osemindeset, ima diplomo Filozofske fakultete, štirinajst Fakultete za arhitekturo, deset Biotehnične fakultete, dva Fakultete za gradbeništvo in geodezijo. Po eno diplomo imajo zaposleni s Strojne fakultete, Fakultete za upravo, Pedagoške fakultete, Fakultete za socialno delo in Fakultete za grafično oblikovanje. Višjo strokovno izobrazbo imajo štirje zaposleni, trije so gimnazijski maturantje, trideset ima srednjo strokovno šolo in trije osnovno. Od diplomantov prednjačijo umetnostni zgodovinarji, slede arhitekti, etnologi, krajinski arhitekti, arheologi, zgodovinarji, geografi, restavratorji, gradbena inženirja. Vse strokovno osebje mora opraviti strokovni izpit za državne uslužbenca s področja varovanja kulturne dediščine, ki ga organizira Direktorat za kulturno dediščino. Strokovni izpit je podlaga za pridobitev naziva, ki ga podeljuje minister za kulturo.

Konservatorski center

V vodstvenem oddelku so zaposleni štirje, dva za določen čas. Trije imajo visokošolsko izobrazbo pridobljeno na Filozofski fakulteti, eden ima srednjo strokovno šolo.

Restavratorski center

Leta 2010 je bilo v Restavratorskem centru zaposlenih enainštirideset ljudi, od tega dvanajst za določen čas. Od petintrideset zaposlenih z visokošolsko izobrazbo ima osem magisterij in en doktorat. Visokošolsko izobrazbo so si pridobili po devetnajst na Akademiji za likovno umetnost, šest na Fakulteti za arhitekturo, štiri na Filozofski fakulteti, dve na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo, po eno na Ekonomski fakulteti, Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo, Teološki fakulteti in Fakulteti za socialno delo. Šest ljudi ima srednjo strokovno šolo.

Center za preventivno arheologijo

V Centru je zaposlenih dvainštirideset ljudi, od tega osem za nedoločen čas. Izmed vseh zaposlenih jih ima petindvajset visokošolsko izobrazbo, od teh imajo štirje magisterij in dva doktorat. Od njih jih je triindvajset diplomiralo na Filozofski fakulteti, dva na Akademiji za likovno umetnost in eden na Fakulteti za organizacijske vede. Eden ima višjo strokovno, sedemnajst pa srednjo strokovno šolo.

2.2 Regionalna in lokalna oblast

Slovenija nima regionalne stopnje oblasti. Na nekaterih področjih, kot na primer na področju davkov, gradbenih dovoljenj, delovnih dovoljenj, itd. državna uprava deluje na regionalni ravni (tako imenovane upravne enote, ki so v 58 pokrajinskih središčih).

Agencija za regionalni razvoj je nacionalna institucija, ki je zadolžena za izvajanje nove regionalne razvojne politike: povezuje se z regionalnimi razvojnimi agencijami za spodbujanje priprave in izvajanje razvojnih programov in projektov, pomaga pri pridobitvi razvojnih spodbud in sredstev, tudi evropskih. V regionalnih razvojnih programih statističnih regij zasledimo bolj ali manj obsežno načrtovane posege v kulturno dediščino, ki se izvajajo na podlagi programov drugih resorjev.

Na lokalni ravni oblast izvajajo samoupravne lokalne skupnosti, npr. občinski sveti (ali mestni sveti v primeru mestnih občin), ki imajo pristojnosti tudi za področje kulturne dediščine. Z odloki razglasijo spomenike lokalnega pomena, odločajo o načinu varstva dediščine pri procesih prostorskega načrtovanja, razporejajo finančno pomoč za neposredne obnovitvene posege in upravljajo s kulturno dediščino v občinski lasti. Mestne občine imajo upravne oddelke, ki izvršujejo občinsko kulturno politiko in v okviru te, politiko kulturne dediščine.

2.3 Podjetja

Gradbena dejavnost je organizirana znotraj Združenja gradbeništva in industrije gradbenega materiala, ki je član Gospodarske zbornice Slovenije. Gradbena industrija in gradbeniki niso združeni v nobeni organizaciji, ki bi bila specializirana za ohranjanje dediščine.

Spletna stran Gospodarske zbornice Slovenije (Zbornice gradbeništva in industrije gradbenega materiala je:

http://www.gzs.si/slo/panoge/zbornica_gradbenistva_in_industrije_gradbenega_materiala.

S podatki o številu podjetij, ki bi se ukvarjala s prenovo kulturne dediščine, ne razpolagajo. Obstajajo le podatki, da je v Združenju vključenih največ 10% podjetij, ki se ukvarjajo z gradbeništvom. V sekciji gradbincev pri Obrtno-podjetniški zbornici je včlanjeno približno 3500 izvajalcev gradbenih del in približno 3800 izvajalcev zaključnih del v gradbeništvu. Tudi pri njih izostaja vsakršen podatek o njihovi usmerjenosti na področje varstva kulturne dediščine. Spletna stran Obrtne zbornice Slovenije je: <http://www.ozs.si/>.

Zasebna podjetja s področja restavracije se ukvarjajo predvsem z restavracijo slik, kipov, pohištva in druge premične dediščine, vključno z restavracijo dekorativnih elementov na stavbni dediščini. V Društvo restavradorjev Slovenije je včlanjenih le 10 restavradorjev, ki so samostojni podjetniki.

2.4 Strokovne članske organizacije

Slovenija ima razvito mrežo strokovnih članskih organizacij, ki delujejo na področju varovanja kulturne dediščine. Naslovi in kratka predstavitev najpomembnejših organizacij:

Slovensko konservatorsko društvo

Poljanska 40

SI - 1000 Ljubljana

Tel.: + 386 (0) 3 426 03 26

<http://www.zvkds.si/sl/slovensko-konservatorsko-drustvo/splosne-informacije/>

e-mail: daniijela.brisnik@zvkds.si

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1971, pred tem je bila slovenska podružnica sestavni del Jugoslovanskega konservatorskega društva. Danes ima več kot 150 članov, aktivnih ali upokojenih konservatorjev. Glavni cilji društva so poudarjanje pomena konservatorskega poklica,

nadaljnja izobrazba konservatorjev, predstavitev konservatorskega poklica javnosti, organizacija dejavnosti, ki širijo zavest o pomembnosti ohranjanja naravnih vrednot in kulturne dediščine.

Slovensko restavratorsko društvo

Poljanska 40
SI - 1000 Ljubljana,
Tel.: +386 (1) 42 14 429
<http://www2.arnes.si/~ljdrs1/domov.htm>
e-mail: drustvo.drs@guest.arnes.si
goja.pajagic@mns.si

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1993. Ima približno 300 članov, od tega je 150 aktivno delujočih. Glavni cilji so podobni ciljem konservatorskega društva, a usmerjeni na področje restavratorstva-konservatorstva.

Združenje ICOMOS / SI

Poljanska 40
SI - Ljubljana
Tel.: +386(0)41671402, +386(0)51321018
Fax.: +386(0)1/4256112
<http://www.icomos.si/>
e-mail: icomos@icomos-zdruzenje.si

Združenje je bilo ustanovljeno leta 1993, trenutno ima 47 članov. Glavni cilji združenja so sodelovanje in povezovanje strokovnjakov na področju konservatorstva, zbiranje in vrednotenje kulturne dediščine, širjenje informacij o konservatorstvu in s tem povezanih tehnik in metodologij ter sodelovanje z ICOMOS in njegovimi člani.

Drugi strokovnjaki, ki se ukvarjajo z varovanjem kulturne dediščine, so povezani v individualna društva kot npr. Slovensko zgodovinsko društvo (ustanovljeno že leta 1923), Slovensko etnološko društvo, Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, Slovensko arheološko društvo in Slovensko društvo krajinskih arhitektov. Takšna društva delno izvršujejo cilje, ki so pomembni za promocijo in poudarjanje pomena ohranjanja dediščine.

Naloge arhitekturnih društev, ki delujejo v okviru krovne zveze, ne vključujejo posebnih nalog varovanja in ohranjanja kulturne dediščine, vendar se povečuje njihov interes za raziskovanje in popularizacijo stavbne dediščine 20. stoletja.

2.5 Prostovoljne iniciative

2.5.1 Zakonodaja o prostovoljnih iniciativah

Prostovoljne iniciative nasploh, ne samo s področja ohranjanja dediščine, obravnava *Zakon o društvih*, deloma tudi zakonodaja s področja ustanov in zavodov. Društvom na področju kulture, katerih namen ustanovitve in delovanje presega uresničevanje interesov njihovih članov in pomeni nepridobitno delovanje v javnem interesu na področju ustvarjanja, posredovanja in varovanja kulturnih vrednot, se na podlagi krovnega kulturnega zakona, *Zakona o uresničevanju javnega interesa na področju kulture*, lahko podeli status društva, ki deluje v javnem interesu. Ta status omogoča poleg drugih ugodnosti možnost financiranja s strani Ministrstva za kulturo.

Nevladnim organizacijam s področja ohranjanja kulturne dediščine omogoča novi varstveni zakon aktivno delovanje pri reševanju varstvenih vprašanj, v postopkih priprave strategije varstva in drugih varstvenih nalogah.

2.5.2. Sodelovanje med lokalnimi oblastmi in prostovoljnimi iniciativami

Prostovoljne iniciative so še posebno na lokalni ravni tesno vpete v odločitve oblasti predvsem glede poseganja v prostor in ohranjanja ter oživljanja kulturne dediščine. Poleg iniciativ, katerih

nastanek je botrovalo zanimanje za najrazličnejše pojave iz preteklosti, nastaja vedno več takih, ki se vzpostavijo za namene ohranitve določenega spomenika ali tipa spomenika ali pri njihovi (ponovni) uporabi. Postajajo vedno aktivnejši sogovornik lokalni skupnosti in strokovni varstveni službi pri vseh postopkih varstva.

2.5.3 Prostovoljne iniciative

V zadnjem času se množijo odmevne aktivnosti lokalnih iniciativ, kot na primer iniciativi *Tržnice ne damo* ali *Fondovi bloki*, ki v Ljubljani nasprotujeta gradnji podzemne tržnice v starem mestnem jedru in gradnji spremljajočih objektov ob širitvi stadiona arhitekta Jožeta Plečnika. Tako *Center DUO* iz Veržaja razvija in izvaja izobraževalne programe na področju rokodelstva in ohranja ter promovira rokodelsko dediščino SV Slovenije. *Muzejsko društvo Domžale* si prizadeva oživiti staro tovarne Univerzale, kjer bi nastal občinski muzej. Društvo *Anbot* iz Pirana organizira najrazličnejše oblike izobraževanja s področja dediščine in popularizira njeno ohranjanje. Zavod *PORTA-B* iz Celja izvaja inventarizacijo tehniške dediščine in pripravlja strategijo njene izrabe.

2.6 Mreže

Združenje zgodovinskih mest Slovenije

Cilji združenja, v katerem so v glavnem včlanjene mestne občine, je ohranjanje 10 starih mestnih jeder, urbanističnih spomenikov z osveščanjem, izobraževanjem, izmenjavo izkušenj, pridobivanjem finančnih sredstev in izvajanjem prenovitvenih postopkov.

Slovenska mreža za interpretacijo dediščine

Pod vodstvom Notranjskega ekološkega centra iz Cerknice je vzpostavljena mreža preko 70 nevladnih organizacij (društev, fundacij in zasebnih zavodov), katerih skupni cilj je ohranjanje kulturne dediščine preko ustrezne rabe.

Projekt **Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine**, ki ga vodi mreža regionalnih in lokalnih iniciativ Dolenjske in Bele Krajine, je spodbudil širitev v projekt **Po poteh dediščine od Idrije do Kolpe**. Obsega območja naravne in kulturne dediščine Notranjske z namenom, da podpira zanimivo in pestro turistično ponudbo.

2.7 Strukture izobraževanja

Srednješolska izobrazba

Restavratorji s končano srednješolsko izobrazbo ponavadi dobijo "in-service training" v obliki posebnih tečajev, seminarjev in delavnic, ki jih organizirajo Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, muzeji in arhivi.

Leta 1993 je bil sprejet program za pridobitev strokovnega znanja s področja stavbne dediščine, ki obsega tri- ali štiriletni srednješolski program. Programi, s katerimi se pridobi poklic gradbeni tehnik, mojster zidarstva, tesar, kamnosek in pečar-keramik, se izvajajo na Srednji gradbeni, geodetski in ekonomski šoli v Ljubljani. Na Srednji gradbeni šoli v Mariboru se izvaja program, s katerim se pridobi poklic slikopleskar in črkopleskar.

Prav tako je bil sprejet program za pridobitev strokovnega znanja s področja rezbarstva, "joining" in pohištvenega mizarstva, a se trenutno še ne izvaja. Program bi morala izvajati Srednja lesarska šola v Škofji Loki. Delno ga izvaja tamkajšnja Višja šola s predmetom Umetniška obdelava lesa in lesenih tvoriv.

Leta 2003 so bili na pobudo Ministrstva za kulturo v sodelovanjem s Centrom za poklicno izobraževanje, Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Restavratorskim centrom, Srednjo gradbeno, geodetsko in ekonomsko šolo izdelani poklicni standardi in katalogi poklicnih standardov za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije za področje sedem poklicev

restavratorskih sodelavcev. Pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije s certifikatom je omogočena odraslim z dokazovanjem usposobljenosti ne glede na to, kako so si znanje pridobili.

Visoka strokovna in univerzitetna izobrazba

Restavratorji z visoko strokovno in univerzitetno izobrazbo (predvsem iz naravoslovnih ved) dobijo strokovno znanje preko nadaljevalnih tečajev, seminarjev in delavnic, ki jih organizirajo Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, muzeji in arhivi.

Restavratorski oddelek Akademije za likovno umetnost in oblikovanje Univerze v Ljubljani organizira visokošolski izobraževalni program za pridobitev znanja s področja restavriranja umetniških del. Program se je začel leta 1954 kot specialistični študij konservatorstva in restavratorstva. Od leta 1996 sta organizirana štiriletni dodiplomski študij in dvoletni podiplomski študij.

Študijski programi univerzitetnega izobraževanja umetnostnih zgodovinarjev, arheologov, etnologov, arhitektov in krajinskih arhitektov vsebujejo predavanja s področja konservatorstva. Ta so prirejena ustrezni kategoriji varstva kulturne dediščine. Trenutno ne obstaja noben dodiplomski univerzitetni program, s katerim bi se lahko pridobila univerzitetna izobrazba s področja konservatorstva. Šele po končani univerzitetni izobrazbi je mogoče pridobiti magisterij ali specializacijo s področja konservatorstva in sorodnih tem.

V času nove države se vsebine s področja ohranjanja kulturne dediščine predavajo poleg Univerze v Ljubljani še na Univerzah v Mariboru, Kopru in Novi Gorici. Od leta 2009 poteka interdisciplinarni doktorski študij *Heritologije* na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, ki pokriva področji ohranjanja kulturne dediščine in muzeologije. V teku je prehod na bolonjski sistem visokošolskega študija, sistem študija po starem se postopoma ukinja.

Vsi strokovni delavci, ki nastopajo javno službo na področju dediščine ter delajo pri restavraciji in konservaciji kulturne dediščine, in tisti, ki delajo na področju dokumentacije dediščine, morajo opraviti strokovni izpit, ki ga organizira Direktorat za kulturno dediščino. Opravljen strokovni izpit je lahko tudi pogoj za opravljanje teh del »na trgu«, vendar ne v obliki obveznih licenc, temveč se takšen izpit za izvajalce lahko zahteva ob izdaji soglasja za konkreten poseg v dediščino.

3. FINANČNA POLITIKA

3.1 Javno financiranje

3.1.1 Država

Ministrstvo za kulturo upravlja s subvencijami, ki so dodeljene iz državnega proračuna in so namenjene varovanju kulturne dediščine. Projekti restavracije in konservacije stavbne dediščine, kot tudi muzejski projekti, se lahko potegujejo za državne subvencije, ki so preko javnega razpisa objavljene na dve leti. Postopek izbire projektov in razdeljevanje subvencij izvede Direktorat za kulturno dediščino, končno odločitev pa sprejme minister za kulturo, ki je za to odgovoren od leta 1995 dalje.

Subvencije so namenjene:

- sofinanciranju izvedbe gradbeno-obrtniških posegov za ohranjanje kulturnovarstvenih vsebin na kulturnih spomenikih;
- (so)financiranju izvedbe restavratorsko-konservatorskih posegov na kulturnih spomenikih;

- sanaciji enot kulturne dediščine, ki imajo zagotovljena proračunska sredstva s posebnim zakonom, t. i. »zakonom o kulturnem tolarju«.

Za prva dva sklopa je za leti 2010 in 2011 namenjena višina sredstev vsakič po 849.000,00 €, medtem ko je za tretji sklop za leto 2010 in 2011 namenjena višina sredstev vsakič po 1.000.000,00 €.

V letu 2009 je višina sredstev Ministrstva za kulturo, namenjena obnovi kulturnih spomenikov, znašala 6.435.745,00 €, kar pomeni 9,32 % vseh proračunskih sredstev namenjenih kulturi. Število kulturnih spomenikov, ki je prejelo državno pomoč, je bilo 129.

Lastnik ali pravni imetnik kulturnega spomenika mora ob prijavi za državno subvencijo predložiti projekt restavracije in prezentacije. Subvencije krijejo do 50% vseh stroškov, razen pri arheoloških raziskavah, restavraciji umetnin in državnih spomenikih največjega pomena; v tem primeru pa dosežejo tudi 100% stroškov. Za denarno pomoč lahko lastniki kulturnega spomenika zaprosijo tudi druga ministrstva ali občine. Občine navadno nudijo subvencije iz občinskega proračuna, ki se smatra kot dodatna pomoč poleg že dobljene državne subvencije.

Država preko Ministrstva za kulturo financira tudi predhodne arheološke raziskave, kadar želijo zasebniki graditi stanovanje za lastne potrebe ali neprofitna stanovanja v naseljih, ki so hkrati arheološka najdišča. Poleg tega država financira predhodne arheološke raziskave na zemljiščih, ki niso registrirana kot arheološka najdišča, če se ob gradnji ali drugih posegih odkrijejo arheološke najdbe, čeprav so bile na teh zemljiščih že opravljene ocene arheološkega potenciala, ki pa so bile negativne.

Državne pomoči razpisuje vsako leto tudi Slovenski podjetniški sklad, ustanovljen z namenom izboljšanja dostopa do finančnih sredstev za različne razvojno-poslovne projekte malih in srednje velikih podjetij. Omogoča tudi financiranje obnovitvenih posegov v obstoječe objekte, ovrednotene kot kulturna dediščina. Žal niso dosegljivi podatki o višini sredstev, podeljenih za ta namen.

V programskem obdobju 2007 – 2013 EU ima Ministrstvo za kulturo kot nosilec prednostne usmeritve *Mreženja kulturnih potencialov* v okviru 3. razvojne prioritete *Povezovanje naravnih in kulturnih potencialov* v okviru *Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov* možnost črpanja finančnih sredstev iz Evropskega sklada za regionalni razvoj. Ministrstvo v vlogi neposrednega proračunskega uporabnika sofinancira obnove kulturnih spomenikov in javne kulturne infrastrukture v lasti občin. V vlogi upravičenca pa financira obnove kulturnih spomenikov in javne kulturne infrastrukture v lasti Republike Slovenije.

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano omogoča kandidiranje za finančna sredstva za izvedbo obnovitvenih posegov na kulturni dediščini, ne samo na kulturnih spomenikih, preko dveh javnih razpisov iz *Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013*. Na ukrep *Obnova in razvoj vasi* se lahko prijavijo le občine, medtem ko se lahko na ukrep *Obrnanje in izboljševanje dediščine podeželja* prijavijo tudi posamezni lastniki, ki želijo obnavljati kulturno dediščino, postaviti muzeje na prostem in ekomuzeje, postaviti stalne razstave etnološke dediščine ter urediti tematske poti, ki povezujejo naravne vrednote in kulturno dediščino.

3.1.2 Regionalna in lokalna uprava

Državne subvencije ob odsotnosti regionalne ravni upravljanja in financiranja zadostijo v povprečju le 24% potreb lastnikov kulturnih spomenikov. Ta podatek je še posebno zgovoren zaradi dejstva, saj je po izračunih Direktorata za kulturno dediščino obnova kulturnih

spomenikov, oziroma dediščine zaradi zahtevnih izvedbenih postopkov dražja tudi do 30-40% od »običajne« obnove oziroma nove gradnje.

Stroški lokalnih oblasti za restavracijo in konservacijo kulturne dediščine niso znani; ocenjeno je, da lokalne oblasti investirajo v ohranjanje kulturne dediščine 1/3 denarja, ki ga dobijo iz državnega proračuna. Lokalne skupnosti same oblikujejo posebne sklade za obnovo kulturnih spomenikov in dediščine na svojem ozemlju, ki jih na podlagi razpisov tudi razdelijo.

3.2 Zasebno financiranje in sponzorstvo

Grobe ocene prispevkov zasebnih lastnikov za obnovitvene posege v prvem desetletju novega tisočletja presegajo 1/4 državnega proračuna (ostali poglavitni financerji so država, občine in Rimskokatoliška Cerkev). Ker obstaja vedno večji razkorak med potrebami lastnikov kulturnih spomenikov in razpoložljivimi proračunskimi viri pričakujemo, da se bo še povečal odstotek zasebnega financiranja. Po drugi strani pa temu trendu sledi nespoštovanje zahtev ohranjanja dediščine in posledično neupoštevanja varstvenih režimov in usmeritev pri vzdrževanju ter obnavljanju kulturnih spomenikov.

Podatki o sredstvih združenj in Rimskokatoliške Cerkve niso dosegljivi. Groba ocena stroškov Cerkve za restavratorska dela znaša 1/3 državnega proračuna, namenjenega kulturni dediščini.

Na varstvenem področju ne prihaja do sponzoriranja, po eni strani zaradi slabo razvite zavesti o pomenu dediščine, po drugi strani pa zaradi dejstva, da so bila podjetja oproščena na davek od dobička le do skupne višine 3 tisočink dohodka. Le redka podjetja občasno darujejo gradbeni material, ki ga proizvajajo ali tržijo, in s tem promovirajo prodajo.

Davčni zavezanci lahko uveljavljajo tudi dodatno zmanjšanje davčne osnove do zneska, ki ustreza 0,2% obdavčenega prihodka kot donacijo za kulturne namene. Po novem *Zakonu o dohodnini* lahko zasebni zavezanci namenjajo del svoje dohodnine (do 0,5 %) za financiranje človekoljubnih in splošno koristnih namenov, kot so tudi kulturni.

3.3 Pomoč in dotacije

3.3.1 Neposredna pomoč

Neposredne pomoči lastnikom dediščine odreja država le redko, praviloma za sanacijo stanja območja, ki ga je prizadela naravna nesreča. Kot primer navajam državno pomoč (tudi) za obnovitvena dela na podlagi interventnega *Zakona o popotresni obnovi objektov in spodbujanju razvoja v Posočju*, ki se izvaja od leta 1998 naprej.

3.3.2 Davčne olajšave

Zakon o davku na dodano vrednost je omogočil nižje stroške konservatorsko-restavratorskih posegov, ki jih opravlja Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije zaradi oprostitve DDV. Znižana stopnja DDV na 8,5 % pa velja za gradnjo, obnovo in popravila vseh stanovanj ter stanovanjskih in drugih objektov, namenjenih za trajno bivanje. Žal pa dejstvo, da je objekt razglašen za kulturni spomenik, pri tem sploh ni pomembno, saj je npr. obnova kulturnih spomenikov, ki niso namenjeni za trajno bivanje, obdavčena z 20% DDV. Po *Zakonu o davkih občanov* se davek od premoženja na posest stavb ne plačuje od stavb, ki so razglašene za kulturni ali zgodovinski spomenik. Izjeme so tudi v *Zakonu o davku na dediščine in darila* in *Zakonu o davku na promet nepremičnin*. Pri obeh zakonih je dejstvo, da je lastnik kulturnega spomenika, ki je dostopen javnosti ali je namenjen kulturni dejavnosti na podlagi sporazuma med njim in Ministrstvom za kulturo, razlog za oprostitvev dajatev.

4. ZNANJE IN VAROVANJE

4.1 Inventarji in dokumentacija

4.1.1 Odgovorne institucije

Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino je odgovoren za vodenje osrednjega državnega registra (inventarja) kulturne dediščine. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije s svojo Službo za kulturno dediščino skrbi, da se podatki posredujejo v register skladno s predpisi.

4.1.2 Vrste inventarjev

Namen registra kulturne dediščine je predvsem v informacijski podpori izvajanju varstva dediščine, poleg tega pa tudi predstavljanju, raziskovanju, vzgoji, izobraževanju in razvijanju javnosti o dediščini. Register je dostopen preko spleta (<http://rkd.situla.org/>). Podatki iz registra se smejo uporabljati za:

- vodenje registra in dokumentiranje dediščine,
- izvajanje javne službe v zvezi z uporabo, upravljanjem in drugim ravnanjem z dediščino,
- izvajanjem določb o predkupni pravici, razlastitvi, nadomestilu in odškodnini in
- za nadzor nad izvajanjem varstvenega zakona.

Obsega tri medsebojno povezane dele, ki vsebujejo osnovne, varstvene in predstavitvene podatke o nepremični, premični in živi (nesnovni) dediščini. Predlog o vpisu enote dediščine v register lahko predloži vsaka fizična ali pravna oseba. Na podlagi uradnega mnenja s strani Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije vodi celoten proces vpisa v register Direktorat za kulturno dediščino, INDOK center.

Podatki iz registra so javni, razen podatkov o lastnikih dediščine, podatkov o legi arheoloških najdišč, ker obstaja nevarnost nedovoljenega iskanja arheoloških ostalin, ter drugih podatkov, katerih javna dostopnost bi lahko ogrozila obstoj dediščine.

Register dediščine je bil razširjen z drugimi sloji (nivoji) v GIS podatkovni osnovi in je povezan z drugimi podatkovnimi bazami (z dokumentacijsko podatkovno bazo, s podatkovno bazo o zakonitem varovanju spomenikov, itd). Od leta 2008 je spletna GIS verzija registra nadgrajena s podatki o pravnih režimih varstva, tako imenovani eVRD. Podatki o režimih so zbrani v posebnem *Priročniku*, ki jih je potrebno upoštevati pri prostorskem načrtovanju in posegih v prostor v območjih kulturne dediščine.

Za druge tematske inventarje različnih kategorij dediščine skrbijo enote Zavoda, različne raziskovalne ustanove in univerzitetni oddelki. Nekatere digitalne vsebine inventarjev s področja dediščine so dostopne preko spleta, vendar jih ne vzpostavljajo institucije nacionalnega pomena. Na žalost ne obstajajo nobeni sezname o obsegu in vsebini teh podatkov, niti usklajevalna struktura.

4.2 Metode varovanja

4.2.1 Varstvena zakonodaja

Osnovna načela varovanja dediščine so zapisana v *Ustavi Republike Slovenije* (1991). Med drugim določa 5. člen, da je glavna vloga države: "...skrbeti za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarjanje možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije". Medtem 73. člen *Ustave* določa okvirne obveznosti varovanja naravne in kulturne dediščine: "Vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike. Država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine".

Zakon o varstvu kulturne dediščine, ki ga je parlament sprejel leta 2008, definira nepremično, premično in živo kulturno dediščino (nepremična pokriva stavbno in arheološko dediščino ter kulturno krajino); določa vzpostavitev varstva; posege; uporabo, upravljanje in druga ravnanja v zvezi z dediščino; predkupno pravico in razlastitev; financiranje posebnih ukrepov varstva; register in dokumentiranje; varstvo dediščine v razvojnih načrtih in planih; naloge javnih služb varstva; izvajanje dejavnosti varstva na podlagi nazivov in pogodb ter specializirane dejavnosti varstva; nevladne organizacije na področju varstva; inšpekcijo in sankcije v primeru kršitev.

4.2.2 Urbanistično načrtovanje in okoljska zakonodaja

Kot strokovno podlago za varstvo dediščine v postopkih prostorskega načrtovanja varstvena služba stalno zbira in vrednoti podatke o dediščini v prostoru. Osnovna strokovna evidenca je urejena v podatkovni zbirki Registra nepremične kulturne dediščine, ki je nadgrajena z eVRD, s podatki o pravnih režimih varstva. V postopku je nadgradnja sistema eVRD v sistem varstvenih območij dediščine, kot ene od treh obveznih sestavin prostorskih aktov (drugi dve sta registrirana arheološka najdišča in kulturni spomeniki).

Ministrstvo za kulturo kot nosilec urejanja prostora za področje varstva kulturne dediščine v postopku priprave prostorskih aktov posreduje smernice za varovanje kulturne dediščine njihovim pripravljavcem za konkretni prostorski akt na državni ali občinski ravni. Ko je pripravljen predlog posameznega akta, izda ministrstvo mnenje o tem, ali predlog upošteva predhodno izdane smernice. Gradiva za smernice, ki jih predhodno pripravi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, obsegajo usmeritve za celostno ohranjanje dediščine, predlog rešitev in ukrepov varstva ter predloge prostorskih izvedbenih pogojev za varstvo (kadar se pripravlja akt, ki takšne pogoje določa).

Za vse večje posege v okviru priprave prostorskega akta je potrebno izvesti celovito presojo nameranih posegov na dediščino, za kar je pristojen pripravljavec prostorskega akta. V gradivu za smernice glede presoje vplivov na dediščino Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije prikaže vplivna območja dediščine in navede vrste in vire podatkov o dediščini, ki omogočajo pripravo okoljskega poročila na podlagi predpisov o varstvu okolja in urejanja prostora. Lahko tudi predlaga izdelavo predhodne arheološke raziskave v smislu ocene arheološkega potenciala, kar šele omogoča pripravo okoljskega poročila.

Kadar gre za pripravo podrobnega prostorskega akta, se z mnenjem določi tudi kulturnovarstvene (strokovne) pogoje, ki jih mora izpolnjevati projektna dokumentacija za pridobitev gradbenega dovoljenja. Podrobni prostorski akti imajo tudi vlogo dajanja pogojev za posege v dediščino; gradivo zanje pripravi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

4.2.3 Varovanje dediščine: učinki in izvedba

Na podlagi *Zakona o varstvu kulturne dediščine* so predmeti javne koristi za varstvo posamezne stvari ali vrednote, ki so registrirana dediščina, nacionalno bogastvo, spomeniki, varstvena območja dediščine in arheološke ostaline.

Registrirana dediščina obsega premično, živo (nesnovno) in nepremično dediščino. Nepremična dediščina se vpiše v register kot posamezna nepremičnina ali kot območje dediščine.

Nacionalno bogastvo je premičnina, ki jo določa Uredba 3911/92/EEC in dodatna merila Ministrstva za kulturo.

Registrirana nepremična dediščina se lahko zaradi svojega izjemnega pomena za državo ali posebnega pomena za pokrajino ali občino razglasi za kulturni spomenik. Nepremični spomenik se lahko razglasi kot posamezni spomenik ali kot spomeniško območje. Kulturne spomenike lokalnega pomena razglasi na podlagi predloga Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije občinski svet, medtem ko kulturne spomenike državnega pomena razglasi Vlada.

Kadar ima določena registrirana dediščina vrednote spomenika in obstaja nevarnost, da bodo te vrednote okrnjene ali uničene, sprejme Ministrstvo za kulturo odlok o začasni razglasitvi za spomenik. Hkrati s časovno omejeno razglasitvijo poteka postopek za pripravo predloga trajne razglasitve za kulturni spomenik.

Varstveno območje dediščine je območje z enotnimi značilnostmi kulturne dediščine, ki je zaradi svojih vrednot in razvojnih potencialov pomemben del prostorskih ureditev. Določajo se z namenom celostnega ohranjanja dediščine, preprečevanja njenega uničenja in okrnjenja njenih vrednot v prostoru. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije pripravi predloge za določitev območij, Ministrstvo za kulturo pa izpelje postopek njihove določitve s cilji varstva in podrobnejšimi varstvenimi usmeritvami.

Strokovno identificirana in registrirana arheološka ostalina postane kulturna dediščina.

Vpis posamezne enote dediščine v register nima še nikakršnih pravnih posledic, saj je registrirana dediščina, ki nima statusa spomenika, varovana le posredno. Varstvo registrirane dediščine se izvaja le prek usmerjanja posegov vanjo, kadar prostorski akt določa obveznost pridobitve kulturnovarstvenega soglasja za poseg v dediščino. Aktualni varstveni zakon ne predvideva nobenih aktivnih ukrepov varstva registrirane dediščine, kot npr. pri kulturnih spomenikih opredeljuje ukrepe varstva na podlagi strokovnih varstvenih režimov, sofinanciranje obnove, pravico lastniku do finančnega nadomestila ipd. Zakon daje lastnikom dediščine le pravico do brezplačnega strokovnega svetovanja, ki ga izvaja Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Hkrati omogoča strokovno usmerjanje posegov in nadzor (tudi inšpekcijski, ki predvideva globe in druge inšpekcijske ukrepe) nad njihovim izvajanjem.

4.2.4 Struktura odgovornosti varovanja

Država in samoupravne lokalne skupnosti zagotavljajo varstvo kulturne dediščine z ustreznimi mehanizmi, predvsem z javno službo varstva dediščine. Koncept varstva dediščine po zakonu ne obsega le ukrepov za fizično ohranitev dediščine, ampak je javna korist na področju varstva dediščine širša in zajema celostno ohranjanje dediščine v smislu Granadske in Malteške konvencije Sveta Evrope, ki se je vzpostavilo v vsej celovitosti šele z varstvenim zakonom iz leta 2008. Razen Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Ministrstva za kulturo se ostali deležniki (še) ne zavedajo dovolj svoje vloge v tem pomembnem procesu.

Pri uresničevanju javne koristi varstva dediščine država z Ministrstvom za kulturo in občine sodelujejo z lastniki dediščine, kot odločilnimi dejavniki za njeno ohranitev, kot tudi s pomočjo poslovnih subjektov, nevladnih organizacij in civilne družbe.

5. OHRANJANJE IN UPRAVLJANJE

5.1 Konservatorska dela na dediščini

5.1.1 Naročnik

Za fizične posege v spomenik, v vplivno območje spomenika (če to obveznost določa akt o razglasitvi), za posege v varstvena območja dediščine, posege v registrirano nepremično dediščino ali v enoto urejanja prostora (če to določa prostorski akt) in za raziskavo dediščine, je potrebno pridobiti kulturnovarstveno soglasje Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Za posege, za katere je predpisano gradbeno dovoljenje, se kulturnovarstveno soglasje izdaja kot projektno soglasje v skladu s predpisi *Zakona o graditvi objektov*. Gradbeno dovoljenje izda Upravna enota, organ državne uprave na lokalnem nivoju. Novi *Zakon o varstvu kulturne dediščine* uvaja pomembno določbo, da je potrebno pri določanju o izdaji kulturnovarstvenega soglasja pretehtati razloge za poseg in razloge za ohranitev dediščine v obstoječi obliki. V prid odobritve posega je potrebno upoštevati okoliščine, ki omogočajo vzpostaviti trajne gospodarske temelje za ohranitev dediščine.

Soglasja ni potrebno pridobiti za vzdrževalna dela (ki ne posegajo v varovane vrednote spomenika, ampak jih je potrebno priglasiti na Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije vsaj mesec dni pred njihovo izvedbo), za nujne posege, za izvedbo raziskav, ki jih izvaja Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije in takrat, ko je bilo za poseg že izdano okoljevarstveno soglasje po predpisih o varstvu okolja. V ta namen pripravi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije pisna navodila.

Pred izdajo kulturnovarstvenega soglasja za izvedbo del (razen za raziskave ali za iskanje arheoloških ostalin) je potrebno pridobiti kulturnovarstvene pogoje Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

5.1.2 Izvajalec

Izvajalec posegov na kulturni dediščini, oziroma na kulturnih spomenikih je vsak samostojni podjetnik ali podjetje, ki ima ustrezne reference s področja obnovitvenih posegov, ki jih nadzorujejo ali vodijo odgovorni konservatorji, strokovnjaki posameznih enot Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Dodeljevanje licenc usposobljenim izvajalcem preprečujejo načela o enotnem pretoku ljudi, blaga in storitev *Direktive o storitvah na notranjem trgu EU* iz l. 2009.

Da bi lastnikom dediščine, kot odločilnim dejavnikom pri načrtovanju in izvajanju obnovitvenih del omogočili dostop do verodostojnih podatkov o posameznikih in podjetjih, ki so strokovno usposobljeni za posege v dediščino, vzpostavlja Ministrstvo za kulturo informativni seznam usposobljenih izvajalcev, predvsem za naslednje naloge: izvajanje raziskav na dediščini, vključno z arheološkimi; izvajanje konservatorsko-restavratorskih del; izvajanje gradbenih in obrtniških del na dediščini; priprava konservatorskih načrtov in načrtov upravljanja; priprava projektne dokumentacije za posege v dediščino; priprava okoljskih poročil oziroma poročil o vplivih na okolje s stališča dediščine; priprava izvedenskih mnenj in cenitev; izvajanje programov izpopolnjevanja in usposabljanja.

V pomoč investitorjem pripravlja Gradbeni center Slovenije že deset let seznam kakovostnih izdelkov in storitev s področja graditeljstva, tudi za področje objektov kulturne dediščine. Posebna komisija pripravi ob široki podpori drugih institucij, ministrstev in medijev, vsako leto seznam kakovostnih izvajalcev na podlagi natančnih natečajnih meril.

5.1.3 Izbira izvajalca

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije s kulturnovarstvenimi pogoji določi predvsem zahteve, ki jih mora izpolnjevati projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja ali druga projektna dokumentacija, ki je potrebna za ustrezno izvedbo posegov, in zahteve glede strokovne usposobljenosti izvajalcev obnovitvenih posegov. Določi pa lahko tudi zahteve glede usposobljenosti izvajalcev posameznih del.

Pri posegih, ki jih (so)financira Ministrstvo za kulturo, in drugih posegih, ki se financirajo iz državnega ali občinskih proračunov, je potrebno upoštevati tudi predpise s področja javnega naročanja. Pred izborom izvajalcev je praviloma potrebno pridobiti vsaj tri ponudbe, v primeru vrednosti projekta oz. obnovitvenih del nad 40.000 €, pa je potrebno izvesti javni razpis. Pri izboru izvajalca ima praviloma prednost cena pred kakovostjo izvedbe.

Pri financiranju obnovitvenih posegov z javnimi sredstvi omogoča varstveni zakon kot delež sredstev, ki jih mora zagotoviti lastnik ali investitor, tudi izvedbo obnovitvenih del v lastni režiji. Taka možnost mora biti opredeljena predhodno v pogodbi, izvedbo mora potrditi zapriseženi cenilec.

Strokovnjaki Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije si prizadevajo, da se uskladijo pred vsakim posegom z lastnikom oziroma investitorjem, glede izbora najustrežnejšega izvajalca.

5.1.4 Načrtovanje del

Razen za kulturne spomenike v lasti države, s katerimi upravlja Ministrstvo za kulturo in tudi neposredno izvaja vzdrževalna dela in obsežnejše obnovitvene posege, ter nujne posege na spomenikih in dediščini, ki so potrebni za odvrnitev od uničenja ali poškodovanja, je potrebno kontinuirano redno vzdrževanje in premišljeno načrtovanje obnovitvenih posegov na spomenikih in dediščini s strani lastnikov ali upravljavcev. Večje obnovitvene posege morajo investitorji načrtovati pravočasno, pred objavo razpisa s strani države ali občine, saj le ti zahtevajo vedno obsežnejšo dokumentacijo in zahtevno pripravo.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije sodeluje tako pri svetovanju pri rednem vzdrževanju, kot tudi pri pripravi strokovnega gradiva za kandidiranje za javni razpis, izbiri izvajalca, nadzorovanju del in pripravi poročila ob njihovem zaključku.

5.2 Raba, ponovna raba, izboljšanje

Kljub dejstvu, da prvotna, konkretnije ustrezna raba, omogoča lastniku oziroma uporabniku lažje spoštovanje varstvenih zahtev glede vzdrževanja in obnovitvenih posegov, varstveni zakon ne predpisuje posebej določanja vsebine, oziroma rabe posameznih objektov in območij kulturne dediščine s strani varstvene službe. Natančni varstveni režimi, ki jih sodelavci Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije opredelijo ob pripravi gradiv za razglasitev za kulturni spomenik, se omejujejo predvsem na že omenjeno predpisovanje fizičnega poseganja v objekte za namene izboljšanja stanja in upočasnitve propadanja. Varstveni režimi opredeljujejo tudi zahteve glede pravnega prometa, upravljanja, raziskovanja, proučevanja in dokumentiranja, dostopnosti do spomenika in ukrepov za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami.

Vodilno varstveno načelo pri načrtovanju in proračunskem financiranju obnovitvenih posegov je sledenje ustreznemu programu, vsebini varovanega objekta, ki ga začrta lastnik, oziroma upravitelj. Bolj kot neustrezna raba, predstavljajo velik varstveni problem prazni objekti, kot npr. gradovi in ponekod celotna naselbinska območja, katerih propadanje je predvsem posledica neurejenega lastništva. Ta, še težko rešljiv problem zaradi nacionalizacije in odseljevanja izvira iz časa po drugi svetovni vojni. Po drugi strani pa je zelo pereč pojav, še posebno v območjih naselbinske dediščine, načrtno zanemarjanje stavb s strani lastnikov, ki špekulirajo z višjo ceno zazidljive parcele po njihovi porušitvi.

Ustrezne obnovitvene posege, predvsem bivalnih objektov, predstavljajo lastniki ali projektanti v revijah, dostopnih najširšemu krogu bralcev.

5.3 Politika vzdrževanja

Redno vzdrževanje je pogoj za ustavitev propadanja in obet za trajno ohranitev kulturne dediščine in spomenikov: kljub pomenu vzdrževanja za objekte in območja kulturne dediščine, ne obstaja posebna politika vzdrževanja.

Monitoring fizičnega stanja objektov in območij kulturne dediščine je ena od osrednjih nalog Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki se izvaja ob pripravi različnih strokovnih gradiv za območja posameznih lokalnih skupnosti.

Zahteve glede rednega in investicijskega vzdrževanja morajo biti posebej opredeljene v aktu o razglasitvi. Redna vzdrževalna dela, ki ne posegajo v varovane vrednote stavbe in služijo ohranitvi spomenika, strokovnjaki opredelijo s pisnimi navodili lastniku.

5.4 Vključevanje sodobnih kreativnih del

Pri projektiranju novogradenj v varovanih območjih je potrebno slediti zahtevam v aktu o razglasitvi območja za kulturni spomenik ali usmeritvam v veljavnem prostorskem aktu, če gre za območje kulturne dediščine. V okviru bolj ali manj natančnih zahtev po oblikovanju novogradenj se projektanti poslužujejo treh pristopov: identitetnega (povzema oblike in stavbna razmerja tamkajšnje stavbne dediščine), kontinuitetnega (oblikovna nadgradnja obstoječega stavbnega fonda) in kreativnega (povzema načela Beneške karte, ki omogoča vnos sodobnih prvin in oblik). Zlasti zadnji, kreativni pristop pri nas ni dovolj izkoriščen kljub udeležbi Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije pri pripravi natečajnih podlag za izvedbo izbora strokovno najustreznejših prostorskih ureditev in objektov. Ocenjujemo, da igrajo pri odločitvah proti sodobnim kreativnim rešitvam veliko vlogo tudi civilne iniciative, ki se vzpostavijo šele v trenutku, ko so projekti že pred izvedbo in ne še v času načrtovanja prostorskih ureditev. Takrat, ko je njihova vsebina predložena v javno obravnavo, je vsem prizadetim omogočeno soočenje in usklajevanje predloženih argumentov ter možnih rešitev.

5.5 Preprečevanje naravnih nesreč in škode, ki jo povzroči človek

Zaščita in reševanje kulturne dediščine ter pomoč v primeru naravnih in drugih nesreč ter v vojnem stanju se načrtuje z državnim in občinskimi načrti zaščite in reševanja ter z načrtom dejavnosti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Občinske načrte zaščite in reševanja izdelajo pristojni občinski organi, za načrt dejavnosti pa je pristojna spomeniškovarstvena služba. Nosilci izdelave načrtov zaščite in reševanja morajo sprejete načrte predstaviti javnosti.

Zaščita kulturne dediščine v primeru naravnih nesreč obsega preventivne ukrepe in ukrepe v primeru nesreče. S preventivnimi ukrepi se izboljšuje stanje dediščine, pripravlja in izvaja ukrepe za zmanjševanje nevarnosti ter preprečevanje in zmanjševanje škodljivih vplivov naravnih in drugih nesreč nanjo. Ukrepi v primeru nesreče obsegajo izvedbo reševanja objektov kulturne dediščine v skladu s konservatorskimi načeli. V teku je izdelava metodologije Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije glede priprave ocene ogroženosti pred naravnimi nesrečami za vsak tip nesreče posebej.

V primeru nevarnosti za poškodovanje ali uničenje arheološkega najdišča, ki bi ga povzročil človek, izda Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije na podlagi javnega pooblastila odločbo o arheološkem najdišču. Njej sledijo še drugi potrebni postopki za njegovo zaščito. Po drugi strani varstveni zakon omogoča pod posebnimi pogoji, še posebno v primeru nevarnosti za spomenik ali dediščino, izvedbo nujnih del. Zakon omogoča tudi sankcioniranje razvrednotenja spomenika zaradi neustreznega posega in posledično tudi njegovo razlastitev.

Veljavna varstvena zakonodaja opredeljuje s kazenskimi določbami neustrezne posege na spomenikih, oziroma dediščini. Poškodovanje ali uničenje stvari, ki so posebnega kulturnega pomena ali so kulturni spomeniki, sankcionira tudi veljavni *Kazenski zakonik*.

6. DOSTOP IN INTERPRETACIJA

6.1 Javni dostop do dediščine

Gradivo za razglasitev za kulturni spomenik mora opredeliti tudi zahteve glede dostopnosti spomenika za javnost, zlasti časovne okvire, kar se doreče v skladu z zmožnostmi lastnika oziroma posestnika spomenika. Z namenom izboljšanja dostopa javnosti se kulturni spomeniki tudi označujejo, kadar to ni v nasprotju s koristmi varstva ali drugimi javnimi koristmi, kot npr. zaradi nevarnosti neustreznih posegov nepooblaščenih oseb v arheološke ostaline.

Javni dostop do dediščine, še posebno posredni, preko tiskanih in virtualni medijev, se vedno bolj širi in izpopolnjuje. Ne samo register kulturne dediščine (<http://www.rkd.situla.org/>), ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, tudi vsi ostali projekti s ciljem popularizacije in interpretacije dediščine, so praviloma dostopni na obeh ravneh.

Strokovni in laični javnosti so vsako jesen tudi neposredno predstavljeni objekti in območja kulturne dediščine v osrednjem popularizacijskem dogodku, *Dnevih evropske kulturne dediščine (DEKD)*, ki se odvijajo tudi v Sloveniji od leta 1991 naprej. Predstavljajo izbrane teme s področja ohranjanja, kot npr. posebne tipe dediščine, določena obdobja v preteklosti, različne družbene pristope h kulturni dediščini. *DEKD* združi vsakič številne kulturne in vzgojno-izobraževalne ustanove, nevladne organizacije in posameznike. Iz leta v leto beležimo vedno aktivnejšo vključenost ne le otrok in mladine, temveč tudi starejših.

Veliko zanimanja javnosti je bila deležna tudi mednarodna potujoča razstava *Art Nouveau in progress* s spremljajočimi dogodki l. 2006, ko jo je gostila Ljubljana. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije aktivno sodeluje v slednjem projektu, kot tudi vodi *DEKD*.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije organizira predavanja, vodstva po spomenikih, pripravlja razstave, predstavlja obnovitvene uspehe in druge varstvene projekte na mestu samem in v tiskanih medijih ter na spletu, izdaja strokovne ter poljudne publikacije. S spletno stranjo predstavlja javnosti aktualne dogodke v zvezi z varstvom in s vsakokratnimi odmevnimi posegi na spomenikih in dediščini (<http://www.zvkds.si/>).

6.2 Osveščanje mladih

Dediščinske vsebine niso vključene v redne izobraževalne sisteme osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. O dediščini se seznanijo mladi le posredno, preko rednih učnih programov in predmetov predvsem zgodovinske, domoznanske in umetnostne vzgoje. Prizadevamo se, da bi se morali z ustreznimi dediščinskimi vsebinami seznanjati že predšolski otroci, kar bi nadgradili z nadaljnjim šolanjem.

Poskusi Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območne enote v Mariboru, z usmerjenim delom z osnovnošolsko mladino s projektom *Spoznaj, varuj, obrani* in občasni, nenačrtni stiki ostalih enot Zavoda z izbranimi šolami, prav gotovo premalo doprinesejo k zaželenim ciljem, zato se načrtuje razširitev tega projekta na celotno ozemlje države. V zadnjih letih se kulturna dediščina in njeno varstvo uspešno predstavljata na letnih predstavitev kulture za šolsko mladino in učitelje, na tako imenovanem *Kulturnem bazarju* (aktivnost skupaj organizirata Ministrstvo za kulturo in Ministrstvo za šolstvo in šport). Enako se uveljavlja tudi predstavitev dediščinskih vsebin na letnem festivalu, namenjeno ljudem v tretjem življenjskem obdobju. Omenjamo tudi posebni spremljajoči program za mlade ob potujoči mednarodni razstavi *Art Nouveau in progress*, ki jo je izvedel leta 2006 Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije ZVKDS, Območna enota Ljubljana. Ne nazadnje so tudi vsakoletni *DEKD* namenjeni osveščanju mladih, ki tudi aktivno sodelujejo v tem projektu, vsako leto na izbrano dediščinsko temo.

Bolj kot nevladne organizacije, ki bi se ukvarjale z dvigovanjem zavedanja o dediščini pri mladih, le-ti dobijo dokaj kakovostne informacije preko kakovostnih izobraževalnih nacionalnih TV oddaj.

Poleg odsotnosti dediščinskih učnih programov za mlade, ugotavljamo tudi še vedno ne dovolj izrabljeno možnost udeležanja vseživljenjskega učenja o in za dediščino za vse generacije.

6.3 Turistični in promocijski dogodki

V Sloveniji obstaja izjemna tradicija kulturnih poti različnih vsebin, ki so nastale tako na podlagi mednarodnih, prekomejnih, in tudi lokalnih pobud. Pri nas so bile tudi ene od prvih, ki so popotnikom omogočale tudi prost dostop do zasebnih zemljišč. Sedaj je razpeljanih nad 50 različnih poti s kulturnimi vsebinami, ki povezujejo predvsem lokacije, vezane na znane kulturne in znanstvene osebnosti. Ob poteh in predstavljenih spomenikih, skušajo lokalna okolja razviti tudi druge zanimive turistične vsebine za obiskovalce, ki bi pripomogle k njihovem razvoju.

Kot turistične komercialne proizvode vključujejo posamezne regionalne agencije, lokalne in državna turistična organizacija ter različni javni zavodi, v vedno večjem številu programe s kulturno vsebino, predvsem s predstavitvijo kulturnih spomenikov in območij, ki jih v večini pomagajo sooblikovati in spisati predstavitvene tekste prav sodelavci Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Vse te ustanove predstavljajo svoje projekte z različnimi promocijskimi brošurami in s spletnimi stranmi.

Kot pomembna strateška dokumenta s področja turizma s kulturnimi vsebinami omenjamo *Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007 - 2011* (Direktorat za turizem, Ministrstvo za gospodarstvo, 2006) in *Strategija razvoja in trženja kulturnega turizma 2009 – 2013* (Slovenska turistična organizacija, 2009). Zlasti prvi dokument opredeljuje učinkovitejše mehanizme za vključevanje nepremične kulturne dediščine v turistično ponudbo. Drugi dokument pa je prvi, ki je združil oba resorja, oblikoval štiri strateške cilje kulturnega turizma in izoblikoval predlog nove organiziranosti ponudbe kulturnega turizma. Ministrstvo za kulturo trenutno *Strategijo* dopolnjuje z usmeritvami, ki predvidevajo preseganje vlaganj v »zidove« s povezovanje resorjev in vlaganjem v predstavitvene vsebine. Napoveduje tudi prehod iz aktivnega v kreativni turizem, v povezavi z lokalnim prebivalstvom.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije je sodeloval s slovenskim Mednarodnim inštitutom za turizem v dveh mednarodnih projektih s področja popularizacije romanske arhitekture *Transromanica* (<http://www.transromanica.com>) in pri virtualnem muzeju gotske sredozemske arhitekture *GOTHIC mediterranean* (<http://www.gothicmed.com>).

6.4 Publikacije

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije izdaja poleg občasnih publikacij, predvsem osrednje strokovne in poljudne publikacije s področja ohranjanja kulturne dediščine, kot so *Varstvo spomenikov*, *Vestnik*, zbirka vodnikov *Naravni in kulturni spomeniki Slovenije*, zbirka *Arheologija na avtocestah Slovenije* in zbornike, praviloma ob vsakoletnih *Dnevh evropske kulturne dediščine*.

Od leta 1948 naprej izdaja revijo za teorijo in prakso varstva dediščine *Varstvo spomenikov* (*Journal for the Protection of Monuments*) s poročili o terenskem delu in angleškimi povzetki. Od leta 1997 naprej se revija tiska v celoti dvojezično, v slovenščini in s celotnim prevodom v angleški jezik. Do leta 2010 je izšlo 45 števil; od številke 37 se tiskajo poročila v ločeni publikaciji, ki pa nima prevodov v angleščino.

Naslov: *Varstvo spomenikov*

Uredništvo: Biserka Ribnikar, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Lokacija: Ljubljana

Zbirko vodnikov *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* (*Cultural and natural monuments of Slovenia*) izdaja ZVKDS od leta 1965. Zbirka do leta 2010 obsega 211 knjižic, ki predstavljajo posamezne kulturne spomenike. Natisnjene so v slovenskem jeziku, le nekaj jih je prevedeno v tuje jezike; od leta 2007 izdaja tekoče številke vodnikov redno tudi v angleškem jeziku.

Naslov: *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije*

Uredništvo: Marina Zupančič, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Lokacija: Ljubljana

Navajamo naslove iz *Vestnika* (*The Herald*), ki obsegajo tudi širše povzetke ali celotne prevod v angleščino: *Modern technologies - Photogrammetry as a method of documenting the cultural heritage* (XV), *Reports from the Symposium Restoration of Historic Parks* (XVI), *Integrated conservation of historic areas* (XVIII), *The Baptistery of St John the Baptist in Koper* (XIX), *The unknown Lake Bled: underwater cultural heritage and the results of archaeological research* (XX), *Ethnology and the protection of natural and cultural heritage* (XXI).

7. DIGITALIZACIJA

7.1 Politika digitalizacije

Politiko digitalizacije na področju kulturne dediščine opredelujeta predvsem *Strategija razvoja informacijske družbe v Republiki Sloveniji si2010* (Vlada Republike Slovenije, 2007) in *Nacionalni program za kulturo 2008-2011* (Ministrstvo za kulturo, 2008), ki se dopolnjujeta.

Vladni dokument izpostavlja v evropskem kontekstu odličen inovativni dosežek Slovenije na področju registriranja nepremične kulturne dediščine. Izpostavlja, da so digitalizacija, digitalne vsebine in storitve ter javna dostopnost v kulturi in dediščini bistvenega pomena ne le za trženje kulturnih, ustvarjalnih industrij in turističnega gospodarstva, temveč so tudi temelj za neposredno uporabo digitalnih vsebin v procesih izobraževanja, usposabljanja in vseživljenjskega učenja. Strategija predvideva vključevanje v evropski digitalni kulturni prostor na področju vsebin, standardov, protokolov in sistema upravljanja digitalnih pravic. Po drugi strani poudarja nujno, da se izkoristi priložnost Slovenije v Evropi, ki je zaradi svoje majhnosti idealno okolje za poskusno delovanje inovativnih kompleksnih modelov digitalne kulture, ki vključujejo vsebinsko, pravno, poslovno in informacijsko razsežnost. V področjih delovanja predvideva širitev enotnega registra

dediščine na vsa področja dediščine (kar že poteka) in vzpostavitev internetnega dostopa na enem mestu za vso kulturno dediščino in kulturo, povezanega z evropsko digitalno knjižnico ter drugimi skladišči digitalnih kulturnih vsebin.

Nacionalni kulturni program v skupnih prednostnih nalogah predvideva zagotovitev naložb v nove tehnologije in njihovo vzdrževanje, v digitalizacijo dediščinskega gradiva in podatkov o njej ter trajno hrambo digitalnega gradiva. Spodbuja enoten prikaz digitalnega gradiva za zagotavljanje boljšega dostopa tega gradiva strokovni in najširši javnosti. V 9. poglavju o kulturni dediščini in arhivski dejavnosti je naveden 3. cilj, ki zagotavlja dostopnost do digitalnih kulturnih vsebin s štirimi ukrepi:

- vzpostavitev skupnega centra za varno in trajno hrambo digitalnih kulturnih vsebin na nacionalni ravni za muzeje, knjižnice, arhive, avdiovizualne vsebine in druga področja kulture,
- pospešitev digitalizacije analognih kulturnih vsebin v obliki in vsebini, primerni za večnamensko uporabo,
- povečanje dostopnosti digitalnih kulturnih vsebin še posebno preko elektronskih medijev,
- povezovanje področnih digitalnih kulturnih vsebin v skupen prikaz in medopravilni okvir, ki je na voljo različnim namenom, domači in mednarodni uporabi.

Zakon o varstvu kulturne dediščine v določbah, ki obravnavajo register kulturne dediščine, opredeljuje poleg osnovnih in varstvenih tudi predstavitvene podatke, ki obsegajo informacije, ki dediščino v internetnem okolju ponazarjajo v besedilni, grafični in drugi medijski obliki. Posebna določba navaja tudi dolžnost izvajalcev voditi register in dokumentiranje dediščine, vključujoč arhivsko in knjižnično gradivo, v obliki in na način, ki omogoča enoten prikaz javnega digitalnega gradiva o dediščini. Nacionalni agregator digitalnega dediščinskega gradiva je Narodna in univerzitetna knjižnica.

Legalno vrednost digitalnih informacij, še posebno starih gradiv, ureja *Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu*.

Ministrstvo za kulturo preko letnih programov financira digitalizacijo arhivskega, muzejskega gradiva in gradiva s področja nepremične kulturne dediščine. Doslej je področje varstva nepremične kulturne dediščine bilo deležno le simboličnih sredstev, tako da se načrtna digitalizacije tovrstnega gradiva še ni začela. Institucije s področja dediščine se vključujejo v tovrstne mednarodne projekte, katerih namen je npr. povezovanje z EUROPEANO.

7.2 Informacijski sistemi in podatkovne baze

Osrednji informacijski sistem s področja dediščine predstavlja državni register, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo. Zasnovan je po načelih geografskega informacijskega sistema (GIS) in poleg glavnih opisnih podatkov za vsako enoto vsebuje tudi geolokacijske podatke (centroid in območje enote); vsi podatki iz registra so dostopni prek spleta (<http://rkd.situla.org/>). Sistem registra nepremične kulturne dediščine je usklajen z mednarodnimi priporočili *Core Data Index to Historic Buildings and Monuments of the Architectural Heritage* in *International Core Data Standard for Archaeological Sites and Monuments*.

Obstajajo tudi druge baze podatkov, kot npr. evidenca arheoloških raziskav, ki jo vodi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, in tako imenovani Arheološki kataster Slovenije (Arkas), ki ga vodi Znanstvenoraziskovalni inštitut Slovenske akademije znanosti in umetnosti kot zbirko podatkov o (starejših) objavljenih arheoloških najdiščih in zapisnikov, ki jih hrani inštitut (<http://arkas.zrc-sazu.si/>).

8. STATISTIČNI PODATKI

8.1 Spreminjanje števila varovanih območij

Evidentirana kulturna dediščina v Sloveniji odraža značilnost poselitvene slike in razpršenosti skoraj 6.000 naselij ter razdeljenost v 210 lokalnih skupnosti. Tudi zato imamo zelo veliko število raznolikih varovanih enot kulturne dediščine in nad 8.000 enot razglašeni kulturnih spomenikov.

V letu 1991 je Ministrstvo za kulturo začelo z načrtnim razvojem sistema registra dediščine, v katerem evidentira vso nepremično kulturno dediščino na območju Slovenije ne glede na vrsto, tip, obseg, lastništvo ali varstveni status enote. V obdobju do junija 1996 je bila vzpostavljena tako imenovana eksperimentalna verzija registra, v kateri je bilo vpisanih 1.390 enot dediščine; od tedaj dalje na podlagi območnih enot Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije Ministrstvo za kulturo vpisuje posamezne enote kulturne dediščine. V prvi fazi, do leta 2001 so bile vpisane predvsem enote, ki so bile z občinskimi ali lokalnimi predpisi razglašene za kulturni spomenik, nato so bile vpisane enote kulturne dediščine, ki niso bile razglašene za kulturni spomenik.

V registru je naraslo število enot kulturne dediščine v letu 2010 skoraj do 29.000, vpis enot še poteka, a je v zaključni fazi. Do sedaj je bilo 398 enot izbranih zaradi uničenja ali izgube lastnosti, zaradi katerih so bile vpisane v register.

8.2 Značaj varovanih območij

V letu 2010 je v državnem registru, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, bilo na pobudo predvsem Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije vpisanih 28.059 enot dediščine. Predstavljamo preglednice števila enot po tipu, obsegu in površini območja dediščine:

Število enot po tipu dediščine:

Tip	št. vseh enot dediščine	%	št. kulturnih spomenikov	%
Arheološka dediščina	3.017	10,6	1.036	3,6
Profana stavbna dediščina	13.450	47,1	3.607	12,6
Sakralna stavbna dediščina	6.404	22,4	1.965	6,9
Sakralno-profana stavbna dediščina	167	0,6	83	0,3
Memorialna dediščina	3.786	13,3	1.116	3,9
Naselbinska dediščina	1.179	4,1	219	0,8
Vrtnoarhitekturna dediščina	207	0,7	96	0,3
Kulturna krajina	212	0,7	17	0,1
Zgodovinska krajina	25	0,1	14	0,0

Število enot po obsegu dediščine:

Obseg	št. vseh enot dediščine	%	št. kulturnih spomenikov	%
Objekt	20.567	72,0	6.217	76,1
Skupina objektov	2.639	9,2	528	6,5
Območje	4.406	15,4	1.254	15,4
Del objekta	902	3,2	166	2,0
Predmet	11	0,0		
Zbirka predmetov	4	0,0	4	0,1

Število enot po površini območja:

Površina	št. vseh enot dediščine	%	št. kulturnih spomenikov	%
Do 0,1 ha	19.771	69,2	5.363	65,7
Od 0,1 do 1 ha	4.316	15,1	1.495	18,3
Od 1 ha do 10 ha	2.835	9,9	908	11,1
Od 10 ha do 100 ha	1.460	5,1	361	4,4

Od 100 ha do 1000 ha	159	0,6	35	0,4
Nad 1000 ha	17	0,1	7	0,1

8.3 Vrste lastništva

Podatki o lastništvu se v državnem registru kulturne dediščine ne vodijo. Tako le grobo ocenjujemo, da je približna polovica registriranih enot kulturne dediščine v zasebni lasti, medtem ko naj bi bila v cerkveni lasti četrtna. Ostali delež naj bi obsegala dediščina v lasti države in lokalnih skupnosti; predvsem v območjih kulturne dediščine zasledimo predvsem mešano lastništvo dediščine.

8.5 Turizem in dediščina

Kulturni turizem postaja eden od gonilnih gospodarskih panog; tega dejstva se zaveda tudi Ministrstvo za kulturo, ki je v obdobju 2007 – 2013 s črpanjem finančnih sredstev iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, usmerilo te vire v sofinanciranje obnove in celostne revitalizacije kulturnih spomenikov (tudi) za turistične namene. Tudi sofinanciranje obnovitvenih posegov s strani državnih razpisov je namenjeno povečanju števila obiska kulturnih spomenikov, na katerih se ti posegi izvajajo.

Statistični urad Republike Slovenije, ki edini beleži tovrstno obiskanost, je v letu 2008 intenzivneje spremljal obiskanost izbranih turističnih znamenitosti, muzejev in galerij ter drugih lokacij, od tega 23 naravnih znamenitosti, kulturnih ali zgodovinskih objektov, 32 muzejev in galerij. Te lokacije si je v četrtem četrtletju leta 2008 ogledalo 359.201 obiskovalcev, od tega 34,4 % tujih turistov. Največ obiskovalcev si je ogledalo Postojnsko jamo (61.295), živalski vrt v Ljubljani (35.400) in Muzej na Blejskem gradu (30.332). Glede na leto 2007 je večina obravnavanih lokacij beležila večji obisk.

Tudi za leto 2010 beležimo večjo obiskanost primerljivih lokacij, tako izstopata znova Postojnska jama z več kot pol milijonskim številom, predvsem tujih obiskovalcev, medtem ko ji sledi ljubljanski živalski vrt z enakim številom, samo domačih obiskovalcev. Sledijo gradovi na Bledu, v Ljubljani in v Predjambi, medtem ko je obiskanost ljubljanskih muzejev zelo pičila. Kljub dejstvu, da so Škocjanske jame edina slovenska lokaliteta vpisana na Seznam UNESCO in bila odprta za obiskovalce v 19. stoletju, jih npr. obiše petkrat manj obiskovalcev kot Postojnsko jamo.

8. 5 Drugi podatki

Trenutno poteka nastavitev enotnega registra nepremične, premične in žive (nesnovne) dediščine. Premičnine ali zbirke premičnin pridobijo na podlagi varstvenega zakona status premičnega spomenika že z vpisom v inventarno knjigo državnega ali pooblaščenega muzeja in so v njegovem upravljanju. Slovenija je predmete premične kulturne dediščine z odločbami razglašala za kulturne spomenike, praviloma v zasebni lasti od leta 1946 naprej. Do danes je bilo izdanih 168 odločb o razglasitvi, nad njihovim varovanjem izvajajo nadzor pristojni muzeji.

V register je bila leta 2008 vpisana prva enota žive (nesnovne) dediščine, v teku je poskusni vpis 15 enot žive dediščine.